

Ghelt omme meer ghelts De Kortrijkse lombarden en hun integratie in de stad tijdens de late middeleeuwen

Ten laatste vanaf de tweede helft van de dertiende eeuw vinden we in de Nederlanden de lombarden terug¹. Deze benaming duidde niet zozeer op hun afkomst – de meesten waren immers afkomstig uit Piëmont –, als op de woekerpraktijk waarmee de Italiaanse regio Lombardije geassocieerd werd. In principe was het lenen van geld met interest verboden door de wereldlijke en vooral door de geestelijke overheid. Toch werden er aan bepaalde groepen vreemdelingen, zoals de joden en de lombarden, octrooien verleend voor het houden van een leentafel. In de Nederlanden waren de Italiaanse woekeraars zowel in de handelsmetropolen (bv. Brugge), als in kleinere centra aanwezig. In Brabant en in Vlaanderen hielden de lombarden op het einde van de middeleeuwen bijna in elke stad van 2.500 inwoners of meer een leentafel². In 1924 verscheen van de hand van E. Sabbe een erg summier artikel met betrekking tot de Kortrijkse

1 Gebruikte afkortingen: ARA: Algemeen Rijksarchief; OSAK: Oud Stadsarchief Kortrijk; RAK: Rijksarchief Kortrijk; SR: stadsrekening.

2 In Vlaanderen waren de lombarden ook in enkele kleinere centra als Aardenburg, Biervliet, Ninove, Waasten en Wervik al dan niet permanent aanwezig. Oudenaarde, dat net zoals Kortrijk op het einde van de middeleeuwen minstens 5.000 inwoners telde, had daarentegen geen eigen leentafel: VAN UYTVEN, R. "De lombarden in Brabant in de Middeleeuwen", in: Van den Eerenbeemt, H.F.J.M. (red.), *Bankieren in Brabant in de loop der eeuwen*, Tilburg, 1987, 25; BIGWOOD, G. *Le régime juridique et économique de commerce de l'argent dans le Belgique du Moyen Age*. (Académie Royale de Belgique. Classe des lettres et des sciences morales et politiques. Collection in -8. 2ème série). Brussel, 1922, II, 44-101.

lombarden³. Het was zijn bedoeling om deze eerste gegevens aan te vullen met een tweede publicatie, die er evenwel nooit gekomen is⁴. Sindsdien viel er geen noemenswaardige vooruitgang te noteren in het onderzoek naar de aanwezigheid van deze bevolkingsgroep in de kleinere steden⁵. De twee klassieke studies van Georges Bigwood⁶ en vooral van Raymond De Roover⁷ focussen immers op de grotere steden. Vooral het werk van die laatste auteur geldt nog steeds als het standaardwerk over het middeleeuwse geldwezen. Nochtans is het laatste woord over de rol van de lombarden nog niet gezegd⁸. De Roover, voor wie de leentafels slechts één onderdeel uitmaakten van zijn doctoraatsthesis⁹, onderzocht namelijk in de eerste plaats de situatie te Brugge. Al te gemakkelijk ging hij ervan uit dat de werk- en leefomstandigheden voor de lombarden in andere steden nauwelijks verschilden¹⁰. Deze bijdrage wil zijn conclusies, met name deze betreffende de integratie van de lombard in de middeleeuwse stad, toetsen aan het Kortrijkse bronnenmateriaal.

-
- 3 SABBE, E. "De lombarden te Kortrijk in de XIIIe, XIVe, en XVe eeuw", in: *Miscellanea Etienne Sabbe*, Brussel, 1979, II, 7-10. (heruitgave van het artikel in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, LXVII(1924), 173-180).
 - 4 In het *Fonds Sabbe* van het RAK zou de documentatie voor dit artikel te vinden zijn. Rudimentair zoekwerk in dit ongeklasseerde, vrij omvangrijke bestand gaf geen resultaat.
 - 5 Hier moeten wel vermeld worden: SOMERS, J. *Bijdrage tot de geschiedenis van de lombarden in Brabant tijdens de Late Middeleeuwen (1406-1511)*. Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Geschiedenis, 1980; VAN UYTVEN, o.c. Het eerste werk is echter eerder algemeen van opzet en behandelt de specifieke situatie van de lombarden in de verschillende steden niet. Het laatste artikel doet dat wel, maar de auteur baseerde zich voor zijn synthese niet op nieuw archiefonderzoek.
 - 6 BIGWOOD, o.c.
 - 7 DE ROOVER, R. *Money, banking and credit in medieval Bruges: Italian merchants-bankers, lombards and money-changers: a study in the origin of banking*, (The Medieval Academy of Cambridge. Publications LI). Cambridge (Mass.), 1948.
 - 8 Voorzichtige bedenkingen werden reeds geuit in: VAN UYTVEN, o.c., 22-23, 35; SOMERS, o.c., 21-25.
 - 9 De andere twee grote onderdelen concentreerden zich op de geldwisselaars en de Italiaanse koopmannen-bankiers. Voor deze aspecten verrichtte De Roover nieuw bronnenonderzoek. Zijn bijdrage over de lombarden is daarentegen voornamelijk een synthese en nieuwe interpretatie van het werk van Bigwood en anderen.
 - 10 "From a legal standpoint conditions in Bruges were not very different from what they were in Brussels or Liege, or Valenciennes, or Nivelles, or even Cologne. They can thus be considered as fairly typical of those prevailing in the northwestern section of continental Europe": DE ROOVER, o.c., 107.

Kortrijkse lombardenfamilies

De vroegste vermelding van woekeractiviteit door lombarden in Kortrijk dateert van 1240, maar slechts op het einde van de dertiende eeuw, in 1287, zijn de woekeraars met naam bekend. Het gaat om leden van de families Layo en Roier. Hun verwanten komen nagenoeg overal in de Nederlanden voor. Ook in de veertiende eeuw bleef deze familie een belangrijke rol spelen¹¹. Vanaf het einde van deze eeuw traden er in Kortrijk echter nieuwe figuren op de voorgrond. Zij behoorden voornamelijk tot de families Sacquier, A Nya en De Ville. Tot het verdwijnen van de lombarden uit de stad, in 1492, bleven deze families in het bezit van de Kortrijkse leentafel. Jacop *Sacquier* (Sakier) was al in 1387 in de stad aanwezig¹². Over zijn verrichtingen als lombard in Kortrijk zijn we echter slecht ingelicht. Samen met zijn broer Michel bezat hij de helft van de leentafel van Nijvel. Bij het overlijden van Jacop in 1418 erfde Michel het deel van zijn broer¹³. Toch vestigde hij zich in Kortrijk, waar hij bleef tot zijn dood in 1438¹⁴. Bertram, de zoon van Jacop, overleed in 1458. Daarna is er geen spoor meer van Sacquiers in Kortrijk. Andere familieleden verbleven eveneens in Kortrijk, maar over hun activiteiten is niets bekend.

11 Zie lijst van lombarden in de Zuidelijke Nederlanden in: BIGWOOD, *o.c.*, II, 62.

12 DEBRABANDERE, F. *Studie van de persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk. 1350-1400*. Handzame, 1970, 282.

13 BIGWOOD, *o.c.*, I, 293.

14 RAK, OSAK, *Registers van de wezerij, nr. 4*. f. 75 v.

Tabel 1: Kortrijkse lombarden¹⁵

Vermelding	Naam	Vermelding	Naam'
1287	Hubert Layo Henri, Bernard en Georges Royer, broers	1429-1456	Berthelmeeus A Nya II
1356-1365	Antonin en Heymonet Royer f. Conrad Dominich en Thomas Royer f. Guillaume	1438-1461	Bon de Ville
1367-1376	Pieter Pike	1440	Willem Poytena
1368	Obbiert de Lombaert	1447-1449	Willem Cathuul
1387-1418 (†)	Jacop Sacquier	1448-1461	Pieter de Ville
1397	Berthelmeeus A Nya I	1448-1461	Claude de Ville
1400-1403	Jehan de Vilaines Jehan Robaut Jehan Pype	1452	Marguet Vergans
1410-1447 (†)	Roeland A Nya	1452-1456	Jehan Poytena
1418-1424	Pieter de Lombaert (= A Nya ?)	1456-1477	Jacquemin Lestevenijn
1418-1458 (†)	Bertram Sacquier	1473-1480	Matheus A Nya
1421, 1451	Jan Merle		
1422-1438 (†)	Michel Sacquier		

15 RAK, OSAK, nr. 900: *Register van de lombarden*; CALLEWIER, H. *Poorterie en bevolkingsdynamiek: sociaal-economische analyse van de nieuwe poorters van Kortrijk 1413-1477*. Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Geschiedenis, 2003, II; SABBE, o.c.; BIGWOOD, o.c.; DEBRABANDERE, o.c.; ID., *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*. Leuven, 1958. Enkel de personen waarvan vermoed wordt dat ze actief waren als lombard werden in de tabel opgenomen. Familieleden waarvoor dit niet bewezen is, ontbreken hier. In enkele gevallen is het niet duidelijk of de aanduiding 'De Lombaerd' een eigenlijke persoonsnaam dan wel een beroepsaanduiding is:

Vermelding	Naam	Vermelding	Naam
1315-1332	Rogier de Lombaerd	1371	Rogier de Lombaerd f. Amants
1370	Gillis de Lombaerd	1395	Joos den Lombaerd
1370	Amant de Lombaerd	1416	Adriaen de Lombaerd

De Sacquiers hadden banden met de voornaamste Kortrijkse lombardenfamilie uit de vijftiende eeuw, de *A Nya's* (Ania). De eerste woekeraar uit deze groep, Bertelmeeus, duikt op in 1397. De belangrijkste was echter Roeland A Nya (†1447). De laatste vertegenwoordiger, Matheeus, verliet in 1480, samen met zijn kinderen, de stad¹⁶. Enkele leden slaagden erin belangen te verwerven in de leentafels van Aalst, Brugge en Wervik¹⁷. De familie *De Ville* (De Vila) werkte zich in de tweede helft van de vijftiende eeuw, na het verzwakken van de Asinari's, op tot de belangrijkste lombardendynastie in de Nederlanden¹⁸. Bon de Ville wordt in Kortrijk al vermeld in 1438. Pieter de Ville, de meest aanzienlijke telg, vestigde zich samen met zijn broer Claude omstreeks 1448 in de Leiestad¹⁹. Na enkele jaren verhuisde hij naar Gent²⁰. Zijn broer volgde hem. Pieter bleef samen met Bon tafelhouders van Kortrijk.

De Kortrijkse families kwamen, net zoals in de overige steden, voornamelijk uit de steden Asti (Layo, Roier²¹) en Chieri (Merle²², De Ville²³) in Piëmont. De roots van de familie A Nya lagen daarentegen in Garlasco, eveneens in Piëmont²⁴. De herkomst van de Sacquiers is niet bekend, maar gezien hun nauwe band met de A Nya's is het niet denkbeeldig dat zij uit dezelfde regio stammen. Bij wijze van uitzondering werd het octrooi om tafel te houden in het begin van de vijftiende eeuw aan enkele 'autochtonen' toegekend: Jehan Pype en Jehan Robaut²⁵.

-
- 16 Matheeus A Nya betaalde in 1480 lb. par. issuwe. Issuwe was de belasting die poorters op een tiende van hun bezit betaalden als ze de stad verlieten: CALLEWIER, *o.c.*, II, 15.
- 17 Roeland A Nya hield in 1415 samen met Martin Montsor de leentafel van Wervik. Bij de dood van Antonius de Maurion in 1433 kocht hij de tafel van Brugge af voor 60 lb. gr. In datzelfde jaar werd hij vermeld als lombard van Aalst. Matheeus A Nya was in 1473 lombard in Wervik: BIGWOOD, *o.c.*, I, 294, II, 45, 100.
- 18 BIGWOOD, *o.c.*, I, 251-253.
- 19 In 1448 werden beiden ingeschreven in het poortersregister: CALLEWIER, *o.c.*, I, 78.
- 20 FRIS, V. "Contribution à la biographie gantoise", in : *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oubeidkunde te Gent*, XV(1907), 77-80.
- 21 BIGWOOD, *o.c.*, I, 241, 244.
- 22 MARECHAL, J. *Bijdrage tot de geschiedenis van het bankwezen te Brugge*. Brugge, 1955, 99.
- 23 BIGWOOD, *o.c.*, I, 251.
- 24 SABBE, *o.c.*, 9.
- 25 BIGWOOD, *o.c.*, II, 61.

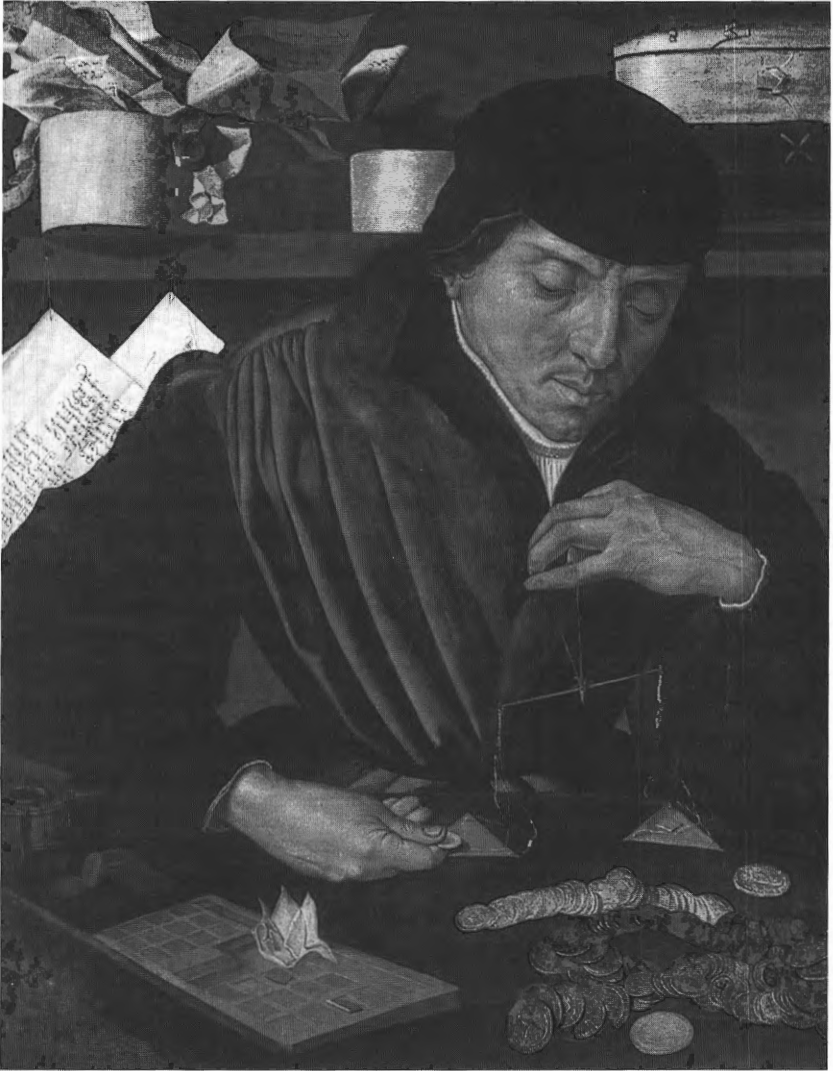
Onder de woekeraars vinden we een duidelijke hiërarchie terug. De *tafelhouder* was de eigenlijke eigenaar van de leentafel. Vaak resideerde hij niet ter plaatse. Een lombard kon immers meerdere tafels op verschillende plaatsen houden. Dat was ook het geval voor Pieter de Ville, die weliswaar tafelhouder was van Kortrijk, maar er zeker na 1461 niet meer resideerde. De drie belangrijkste Kortrijkse lombardenfamilies lijken elkaar opgevolgd te hebben als tafelhouder. Vermoedelijk was Jacop Sacquier tafelhouder vanaf het einde van de veertiende eeuw. Hij werd opgevolgd door zijn broer Michel. Roeland A Nya, aanwezig vanaf 1410, was mogelijk samen met Michel Sacquier tafelhouder. Na het overlijden van die laatste, in 1438 deed de familie De Ville haar intrede. In dat jaar verzaakte Bon de Ville aan zijn rechten op de tafel in Vorst en dook hij op in Kortrijk²⁶. In 1448, een jaar na het overlijden van Roeland A Nya werd Pieter de Ville, neef van Bon, poorter van Kortrijk. Vanaf dan was hij samen met zijn broer tafelhouder. De familie De Ville zou de leentafel niet meer uit handen geven tot het vertrek van de lombarden uit Kortrijk (1492).

Naast de eigenaars van de leentafels waren er de *factors*. Deze 'bedienden' fungeerden als lokale partners van de tafelhouder-ondernemer. Omdat ze de zaken ter plaatse moesten waarnemen, was hun aanwezigheid in de stad noodzakelijk. Berthelmeeus A Nya en Willem Poyntena (ca. 1440) traden vermoedelijk op als factors van tafelhouder Roeland A Nya²⁷. De factors van de familie De Ville waren onder meer Willem Cathuul (1447-1449), Jan Merle (1451), Marguets Vergan (1452), Jehan Poyntena (1452-1455), Berthelmeeus A Nya (1455-1456), Jacquemin Lestevenijn (1456-1461) en Jehan de la Gouree (1460-1461)²⁸. De verhouding tussen factor en tafelhouder stelde af en toe problemen. De factors, die in loondienst waren, beschikten in tegenstelling tot hun bazen niet altijd over een groot

26 In 1438 kocht Bon de Ville van Roeland A Nya een huis in de O.-L.-Vrouwestraat: SABBE, *o.c.*, 9-10.

27 PAUWELYN, C. *De gegoede burgerij van Kortrijk in de 15^e eeuw (1433-1496)*. Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Geschiedenis, 1964, 138.

28 RAK, OSAK, nr. 900: *Register van de lombarden*. Dit register is in erg erbarmelijke staat: schimmel heeft de eerste tientallen folio's sterk aangetast waardoor deze onleesbaar zijn geworden. Het is bijna onmogelijk het stuk te raadplegen zonder verdere schade toe te brengen.

Marinus van Reymerswaele, *De bankier en zijn vrouw*, 1539 (detail) (Valenciennes, Musée des Beaux-Arts), uit: A. Vandewalle, *Hanze@Medici: Brugge, wisselmarkt van Europese culturen*, Brugge, 2002, p. 35.

vermogen. De verleiding was dan ook groot om voor eigen rekening een deel van de woekerinkomsten achter te houden. Dat was het geval met Willem Cathuul, die in 1447 als poorter werd ingeschreven onder de titel 'factor van de tafelhouder'²⁹. Omdat hij voor eigen rekening woekerde werd hij gevangen gezet. Cathuul verzocht graaf Filips De Goede in een rekwest om bescherming omdat hij niet meer in de Nederlanden durfde te verblijven en zeker niet in Kortrijk. In 1449 werd aan zijn wens tegemoetgekomen³⁰ en verliet hij Kortrijk voor goed³¹.

Woekeractiviteiten

De Kortrijkse lombarden schijnen zich voornamelijk op de woekerpraktijk te hebben toegelegd. In elk geval was er geen geldwissel in de periode tussen 1398 en 1465³². De leentafel was evenmin doorlopend aanwezig, zo blijkt uit de stadsrekeningen. Om hun beroep te mogen uitoefenen hadden de lombarden immers niet alleen toestemming van de graaf, maar ook die van de stadsmagistraat nodig. Vanaf 1415 treffen we daarom in de rekeningen de post aan: "... om dies wille dat de lombarden te Curtricke wonen ende lenen ...". In 1422 gebeurde er geen betaling, waarna er ononderbroken 'tafel werd gehouden' tot 1488-1489, toen de lombarden twee jaar lang niet in de stad verbleven en hun huis leeg stond³³. In 1490 keerden ze terug, om in 1492 definitief te vertrekken³⁴, het jaar waarin de laatste tafelhouders uit Brugge verdwenen³⁵.

Precieze gegevens over de verrichtingen zijn voor de Nederlanden uiterst zeldzaam. Enkel voor Nijvel en Antwerpen werden sporen

29 CALLEWIER, *o.c.*, I, 77.

30 BIGWOOD *o.c.*, I, 349.

31 RAK, OSAK, nr. 1715: SR 1449, f° 9 v.

32 SABBE, *o.c.*, 8-9.

33 "... ende mids dat zij hem bij den inneneme van deser stede van hier gheabsenteerd hebben ent tzelve huus niet bezeten noch huerlieder coopmanscepe ...": RAK, OSAK, nr. 1732: SR 1488, f° 7 r.

34 De post in de stadsrekeningen blijft wel behouden tot 1527. Blijkbaar werd er tot dan rekening gehouden met een mogelijke terugkeer van de lombarden.

35 MARECHAL, *o.c.*, 21. Het gelijktijdig verdwijnen van de lombarden laat vermoeden dat het 'verval van Brugge' niet de doorslaggevende reden was voor het vertrek uit Brugge.

teruggevonden in de vorm van chirografen³⁶, omdat de meest belangrijke leningen er voor de schepenen van de stad werden geregistreerd. Aangezien de lombarden zich niet de moeite getroosten om voor kleine bedragen een akte te laten opstellen, zijn deze gegevens wellicht niet representatief. Op het Kortrijkse Rijksarchief wordt echter een 'lombardenregister' bewaard³⁷. Het document diende vermoedelijk door de lombarden aan de schepenen overhandigd te worden ter controle van hun activiteiten. Het aantal leningen per jaar dat hierin geregistreerd werd, ligt beduidend hoger dan in het grotere Antwerpen en Nijvel. Het Kortrijkse register geeft dus een vrij volledig beeld van de woekeractiviteiten. In de periode 1450-1460³⁸ gebeurden er namelijk gemiddeld per jaar 150 verrichtingen. In het topjaar 1460 ging het zelfs over 250 leningen, terwijl in Nijvel en Antwerpen op het einde van de veertiende eeuw respectievelijk ongeveer slechts 40 en 25 verrichtingen werden geregistreerd.

Gemiddeld leende men bedragen van 4 lb. 4 s. 8 d. gr., wat ongeveer overeenkomt met 203 daglonen van een ongeschoolde arbeider in die tijd³⁹. Het minimumbedrag was 12 s. gr., of 29 daglonen, de grootste lening beliep 36 lb. groten, ofwel 1.728 daglonen. Uiteraard werden dergelijke grote leningen enkel aangegaan door erg vermogende personen⁴⁰. Ze moesten er immers in slagen de zware intrest in te lossen van 2 d. per pond per week of $43\frac{1}{3}$ % per jaar⁴¹.

De plaats van de woekeractiviteit was het Lombaardensteen. Omdat het een stenen huis betrof was het risico op brand kleiner. Brand zou immers een catastrofe betekenen voor de lombarden, die in hun 'steen' de panden van hun klanten bewaarden. In Kortrijk kun-

36 VAN UYTVEN, *o.c.*, 32-33.

37 RAK, OSAK, nr. 900.

38 Wegens de slechte toestand van het register kan het aantal verrichtingen voor het jaar 1449 niet worden nagegaan. De registraties voor het jaar 1461 zijn onvolledig.

39 PAUWELYN, C. "De gegoede burgerij van Kortrijk in de 15^e eeuw (1433-1496)" in: *Studiën betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14^e en 15^e eeuw*, (Standen en Landen LIV). Heule, 1971, 175.

40 Rugger Van den Hecke, die de zwaarste lening van 36 lb. groten aanging, betaalde in de vermogensbelasting van 1477 4 lb. 16 s. par. Slechts 24 getaxeerden betaalden meer: PAUWELYN, *o.c.*, bijlagen, 16.

41 Dit was de rentenvoet die meestal gehanteerd werd: VAN UYTVEN, R. en VAN HOUTTE, J.A. "Financiën" in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Haarlem, 1980, IV, 114. In het register van de Kortrijkse lombarden wordt deze rentenvoet niet expliciet vermeld.

nen drie kantoren geïdentificeerd worden. Tussen 1362 en 1420 wordt er in diverse archivalia verwezen naar een lombaardensteen tussen de markt en de Sint-Maartenskerk, in de huidige Sint-Maartenskerkstraat. Een tweede, vermeld tussen 1380 en 1399, stond in de Leiestraat. Een derde en laatste huis, geheten de 'oude lombarde', werd in 1588 gesitueerd aan het kerkhof van de O.-L.-Vrouwestraat⁴². Het synchrone bestaan van drie verschillende 'lombaardenstenen' lijkt onwaarschijnlijk. Eerst en vooral moeten alle lombaardenpanden in de stad hebben toebehoord aan één en hetzelfde bedrijf. In kleinere steden als Kortrijk werd er immers door de graaf en de stad slechts een octrooi verleend voor één leentafel⁴³. Bovendien is er mogelijk enige verwarring tussen de eigenlijke bank van lening en de woonhuizen die de lombarden betrokken.

De klanten van de woekeraars kwamen bijna uitsluitend uit de kaselrij Kortrijk (tabel 2). De Kortrijkzananen vormden de grootste groep. Een opvallend groot aandeel kwam toe aan de inwoners van Tielt en omgeving. In twee grotere agglomeraties werden géén klanten gerecrueteerd: Wervik en Deinze. De verklaring ligt in het geval van die eerste stad voor de hand: Wervik had namelijk zijn eigen leentafel. Waarschijnlijk gingen de inwoners van het naburige Menen daar eerder geld lenen dan bij hun verdere Kortrijkse bureu. De quasi afwezigheid van klanten uit de regio van Deinze bevestigt dat de invloed van Gent zich er sterk liet gelden⁴⁴. Van de enkelingen uit Gent en Rijsel kan verondersteld worden dat ze tijdelijk in Kortrijk verbleven.

42 DESPRIET, P. *2000 jaar Kortrijk. Topografische atlas, van ambachtelijke Romeinse nederzetting tot moderne stad*. Kortrijk, 1990, 262; DEBRABANDERE, F. "Kortrijkse plaatsnamen tot in de 15^e eeuw", in: *De Leiegouw*, LXI (1999), 167.

43 SOMERS, o.c., 7.

44 Een gelijkaardige vaststelling werd voor de zestiende eeuw gemaakt voor het aantal buitenpoorters in de Roede van Deinze, in vergelijking met de Roede van Tielt: MADDENS, N. "Twee belangrijke instellingen: de buitenpoorterie en de weeskamer" in: *Klapper op de "Parckemynen Index" van de Kortrijkse weeskamer*. Oostende, 1973, I, XI.

Tabel 2: *Herkomst van de klanten van de lombarden (1455-1459)*⁴⁵

Plaats	Aantal	%	Plaats	Aantal	%
Kortrijk	105	12.1	Desselgem	30	3.5
Pittem	64	7.4	Dentergem	27	3.1
Tielt	45	5.2	Zwevegem	24	2.8
Wingene	36	4.2	Oostrozebeke	23	2.7
Deerlijk	35	4.0	Sint-Baafs-Vijve	22	2.5
Geluwe	35	4.0	Moeskroen	20	2.3
Meulebeke	33	3.8	Moorsele	20	2.3
Gullegem	31	3.6	Onbekend	22	2.5
Bellegem	31	3.6	Rest ⁴⁶	264	30.4

De leentafels werden in de middeleeuwen beschouwd als een noodzakelijk kwaad om te voldoen aan de dringende nood aan kapitaal van zowel kleine als grote luiden. Dat de klanten van de lombarden, zoals De Roover beweert, voornamelijk uit minder voorname burgers bestonden, wordt door het Kortrijkse bronnenmateriaal niet bevestigd⁴⁷. Achtenveertig Kortrijkse klanten vinden we terug op de belastingsrol van 1440. Als we leners opdelen in vermogensklassen naar analogie met de indeling van Cecile Pauwelyn, dan blijken de 'gegoede burgers' relatief gezien oververtegenwoordigd (tabel 3)⁴⁸. Weliswaar is de representativiteit van deze steekproef beperkt. Dit heeft onder meer te maken met het tijdsverschil tussen de belasting en de leenverrichtingen. Bovendien werden 105 leningen door Kortrijkzananen in de periode 1455-1459 slechts door 79 personen

45 RAK, OSAK, nr. 900. Gezien de slechte staat van een gedeelte van het register werd er slechts een periode van vijf jaar onderzocht.

46 Aarzele, Bavikhove, Beveren, Bissegem, Dadizele, Dottenijs, Egem, Geluwe, Gent, Grammene, Harelbeke, Heestert, Hersele, Hulste, Ingelmunster, Izegem, Kanegem, Kooigem, Kortrijk-Buiten, Lauwe, Lede, Ledegem, Lendeledede, Loenje, Markegem, Machelen, Menen, Moen, Oeselgem, Olsene, Otegem, Rekkem, Rijsel, Rollegem, Ruiselede, Rumbekke, Sint-Denijs, Sint-Eloois-Vijve, Vichte, Wakken, Waregem, Wevelgem, Wielsbeke, Wortegem, Zulte, Zwevezele.

47 De Roover baseerde zich, bij gebrek aan bronnenmateriaal uit Brugge, op de gegevens van het Italiaanse Pistoia. Hij maakt echter geen bezwaar tegen een verregaande veralgemening: "although Pistoia is rather far from Bruges, there is no reason to believe that the lombards operated in Italy itself on different principles than in Flanders.": DE ROOVER, *o.c.*, 120-121.

48 PAUWELYN, *o.c.*, 175.

aangegaan. Voor een aantal onder hen was het lenen bij de lombarden geen eenmalig feit, maar een voortdurend terugkerende noodzaak. Zo klopte Semsin de Temmerman op vier jaar tijd zeven keer bij de woekeraars aan en leende hij voor een totaal bedrag van enkele tientallen ponden groten. Daartegenover staat dat het aantal inwoners dat een lening aanging, degenen voor wie dit éénmalig was meegerekend, relatief klein was. Op een bevolking van meer dan 5.000 zielen vormden de 79 Kortrijkzanen, die in de onderzochte periode hun toevlucht namen tot de lombarden, dus een duidelijke minderheid.

Tabel 3: Klanten (1455-1459) opgedeeld per vermogensklasse op basis van de belasting van 1440

Klasse	Poorters	Poorters (%)	Klanten	Klanten (%)
1	166	9.6	18	37.5
2	194	10.9	6	12.5
3	478	27.1	9	18.8
4	832	47.1	10	20.8
5	94	5.3	5	10.4
	1764	100	48	100

Sociale positie: tolerantie of integratie?

Negentiende-eeuwse auteurs hebben de idee gevoed van de geldwoekeraar als buitenstaander in de middeleeuwse maatschappij. Raymond De Roover nuanceert dit door te stellen dat de lombarden 'tolerantie' genoten. Toch, zo stelt hij, waren ze door hun activiteiten met een sociaal odium omgeven, waardoor hun landgenoten zich net zoals de autochtonen zoveel mogelijk van hen afzijdig hielden. In een diepgelovige maatschappij van de middeleeuwen had de kerkban, waarin de lombarden waren geslagen, immers sociale afzondering tot gevolg. Ze opereerden dan ook niet toevallig in de marge van de stad⁴⁹. In Kortrijk gaat alvast dit eerste bewijs voor de ondergeschikte sociale rang van de lombarden niet op. De hierboven vermelde locaties van het lombardeensteen bevonden zich in de meest voorname

⁴⁹ DE ROOVER, *o.c.*, 113.

straten van de stad. Allemaal waren ze op een boogscheut van de markt gesitueerd. Het is moeilijk voor te stellen dat de klanten anoniem wensten te blijven, zoals De Roover met enige zin voor romantiek beschrijft⁵⁰. Het moet immers niet eenvoudig geweest zijn om op deze centraal gelegen plaatsen ongezien te komen. Bovendien was de stedelijke overheid dankzij het 'lombardenregister' op de hoogte van het reilen en zeilen van het woekerbedrijf.

Een meer belangrijke maatstaf voor de sociale positie van de lombarden vinden we in de verhouding met de stadsmagistraat, die zich vrij welwillend opstelde tegenover de woekeraars. Dit was niet in haar nadeel, want in enkele gevallen hebben lombarden de stad uit de financiële nood geholpen. Zo ging de stad bij Michel Sacquier in 1435 een lening aan om haar lijfrenten te kunnen betalen⁵¹. Genereuzer was de schenking van Pieter de Ville, die tussen 1465 en 1479 de bouw van een nieuwe brug over de Leie financierde⁵². Het lijkt weinig twijfel dat deze 'liefdadigheid' berekend was. De toelating voor het woekeren ging namelijk niet enkel af van de graaf, maar ook van de stad. Met beide overheden werd een overeenkomst gesloten voor meerdere jaren. De tafelhouder betaalde de stad een jaarlijks bedrag om zijn beroep te mogen uitoefenen. De contracten liepen over een termijn van 15 jaar. In Kortrijk beliep de cijns gedurende de vijftiende eeuw steeds 72 lb. par.⁵³, een bescheiden som in vergelijking met Brugge, waar het tarief van 288 lb. par. in 1396 tot 400 lb. par. in 1479 steeg. In ruil genoten de lombarden enkele privileges. Dit hield niet alleen de toelating in om zich in de stad te vestigen, maar ook een zekere vorm van bescherming voor hun bedrijf. Toch betekende het monopolie voor het woekeren geen 'carte blanche' voor de lombarden. Zo werd Jacop Sacquier in 1398 nog veroordeeld wegens woekerpraktijken. De graaf rehabiliteerde hem wegens procedurefouten: tijdens de 'doorgaande waarheid' was nagelaten om de beschul-

50 "After dark, the quartier Saint-Gilles must have been deserted, and through the empty streets customers could find their way to the pawnshop, without being seen or recognized": DE ROOVER, *o.c.*, 113.

51 PAUWELYN, *De gegoede burgerij*, 136.

52 MUSSELY, *Inventaire des archives de la ville de Courtrai*. Kortrijk, 1854, I, 234. Pieter de Ville betaalde de stad van 1465 tot 1479 jaarlijks 24 lb. par.: ARA, *Rekenkamer*, nr. 33211-33225: SR 1465-1479, f° 5 r.

53 In 1433 werd een extra bijdrage van 9 lb. par. betaald: RAK, OSAK, nr. 1713: SR 1433, f° 6 r.

digde aan het woord te laten⁵⁴. Het octrooi om tafel te mogen houden betekende verder dat de lombarden burgerrechten konden verwerven⁵⁵. Het poorterschap behoorde dus tot de mogelijkheden, maar de rechten en plichten van dit juridisch statuut botsten evenwel met enkele andere voorrechten van de lombarden. Zo waren de Brugse lombarden vrijgesteld van dienstplicht en deelname aan verplichte leningen (pointingen) en buitengewone belastingen (zettingen)⁵⁶. Deze verplichtingen behoorden echter net tot de minder aangename aspecten van het poorterschap. In de praktijk stelde dit weinig problemen in Kortrijk. De rekening van de veldtocht naar Kales in 1436 vermeldt onder de 200 deelnemers geen lombarden⁵⁷. Dit hoeft op zich niet te bewijzen dat lombarden op dit gebied positief gediscrimineerd werden. De miliciens waren immers afgevaardigden van de ambachten en schuttersgilden. De lombarden hadden in principe weinig uitstaans met deze structuren en konden dan ook gemakkelijk aan een deelname aan de veldtocht ontsnappen. Wat de pointingen en zettingen betreft, stellen we vast dat sommige lombarden hun bijdrage leverden⁵⁸, terwijl anderen daarvoor vrijstelling hadden verkregen. Zij die belasting betaalden waren volwaardige poorters van de stad en onttrokken zich niet aan hun plicht. Het poorterschap primeerde in de praktijk dus op de privileges van de lombarden.

Hieruit mag blijken dat niet alle lombarden poorter werden. Zo duidde men Pieter Pike in 1367 als ongepoorterd aan⁵⁹. In de vijftiende eeuw waren de tafelhouders en hun factors daarentegen bijna uitsluitend poorters. De meesten vinden we terug in het register van de poortერი⁶⁰. Omdat dit register pas begint in 1413 komen lombarden die voordien al aanwezig waren, zoals leden van de familie A Nya

54 MUSSELY, *o.c.*, I, 138.

55 In Brugge werd in de vijftiende eeuw het burgerschap aan alle lombarden en hun familieleden bij gemeentelijk privilege toegekend, zelfs indien ze er niet verbleven: MARECHAL, *o.c.*, 19.

56 DE ROOVER, *o.c.*, 106-107.

57 ARA, *Rekenkamer*, nr. 33527.

58 Pointing 1436: Roeland A Nya; Zetting 1440: Roeland A Nya, Berthelmecus A Nya, Bertram Sacquier; Zetting 1477: Jakemijn Lestevenijn: ARA, *Rekenkamer*, nr. 33257, RAK, OSAK, zonder nr.: belastingrol 1440; RAK, OSAK, nr. 1729: SR 1477.

59 SABBE, *o.c.*, 8.

60 Jan Merle in 1421, Willem Cathuul in 1447, Claude en Pieter de Ville in 1448, Jehan Poyntena in 1452, Jakemijn Lestevenijn in 1459: CALLEWIER, *o.c.*, II, 21-97.

en Sacquier, er niet in voor. Het is echter ondenkbaar dat Roeland A Nya, Jacop, Michel en Bertram Sacquier, die allen schepen of ontvangers zijn geweest, geen poorter waren. Het poorterschap was immers een *conditio sine qua non* voor deelname aan het politieke leven. Waren burgerrechten voor lombarden volgens De Roover echter niet vanzelfsprekend, dan was er al helemaal geen sprake van politieke rechten voor de vreemdelingen⁶¹. Onder politieke rechten verstaan we de toegang tot openbare ambten en mandaten. Deze functies werden in Kortrijk ook door lombarden bekleed. De meest toegankelijke functie was deze van stadsontvanger. Zo was Jacop Sacquier in 1397 en 1399 verantwoordelijk voor de stadsfinanciën⁶², zijn zoon Bertram in 1436 en Roeland A Nya in 1433 en 1434⁶³. Het hoeft geen verbaazing te wekken dat net dit ambt open stond voor lombarden. Hun meestal riant vermogen stelde hen in staat om sommige deficieten uit eigen zak bij te leggen. Toch werd het werk van de ontvanger niet slecht beloond: met een jaarlijkse wedde van 120 lb. par. was het immers het best bezoldigde ambt. Jacop Sacquier was in 1395 en 1400 eveneens verantwoordelijk voor de kas van de kasselrij. In die hoedanigheid was hij belast met de bekostiging van de bouw van het kasteel van Kortrijk. Een aanklacht wegens fraude maakte dat hij uit zijn ambt werd ontzet⁶⁴.

Schepenambten waren, meer nog dan het tresorierschap, een teken van macht en maatschappelijk aanzien. In Brugge was het de lombarden verboden een schepenmandaat op te nemen en aange trouwde familieleden hadden het zelfs moeilijk om een functie in de raad te bekomen⁶⁵. Hoewel vermogen eerder dan afkomst een rol speelde in de toewijzing van het Kortrijkse schepenmandaat⁶⁶, konden lombarden hun rijkdom op dit vlak hier evenmin verzilveren. Enkel

61 "It seems that the lombards were given civil rights but no political rights": DE ROOVER, *o.c.*, 103.

62 DUPONT, S. *Het Kortrijks stadsbestuur tijdens de 13e-14e eeuw: onderzoek naar het democratiseringsproces in een middelgrote stad door middel van de prosopografie*. Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Geschiedenis, 1998, bijlage nr. 156.

63 PAUWELYN, *o.c.*, 207.

64 MUSSELY, *o.c.*, I, 135, 144-145.

65 MARECHAL, *o.c.*, 24.

66 Zo was de toetreding van vermogende nieuwe poorters tot de schepenambten opvallend hoog: CALLEWIER, *o.c.*, I, 86-89.

Michel Sacquier, de broer van eerder genoemde Jacop, werd schepen in 1425⁶⁷. Roeland A Nya, één van de rijkste mannen van de stad, bracht het tijdens zijn lange Kortrijkse verblijf nooit tot schepen. Was er dan toch een impliciete beperking op de politieke rechten van de lombarden? Het geval Roeland A Nya ondersteunt die hypothese. Daarentegen lijkt het onwaarschijnlijk dat de stad haar financiële lot in handen zou leggen van 'vreemdelingen' die met een 'sociale smet' gebrandmerkt waren. De enkele voorbeelden van lombarden die schepen of ontvanger werden, doen dus twijfel ontstaan over de gegrondheid van de stelling van De Roover in dit verband.

De inburgering van de lombarden hangt uiteraard in hoge mate af van de duur van hun verblijf. Sommigen onder hen wilden op korte tijd fortuin maken om te gaan rentenieren in hun thuisland. Zo keerde Claude de Ville, na een tussenstop in Gent, terug naar Piëmont, waar hij zich wijdde aan de olijventeelt⁶⁸. Anderen bleven decennia lang ter plaatse, trouwden met lokale vooraanstaanden, kregen kinderen en lieten zich begraven in de plaatselijke kerk. Zo vond Roeland A Nya, na een verblijf van minstens 37 jaar, in 1447 op het Sint-Maartenskerkhof zijn laatste rustplaats. Enkele jaren daarvoor, in 1442, was een kind van dezelfde Roeland in dezelfde parochie begraven⁶⁹. A Nya's dochter trouwde in 1464 met Lodewijk van Macherliere. Deze lakenhandelaar was weliswaar een nieuwkomer in de stad, maar had in tegenstelling tot zijn schoonfamilie geen aanwijsbare belangen in de geldhandel. In 1471 zou hij schepen worden⁷⁰. De kleindochters van A Nya zetten de lijn verder en trouwden met leden van de families Van den Neste en Servier. Andere kleinkinderen van Roeland A Nya kozen voor het religieuze leven en werden

67 BAUWENS, J. *Bijdrage tot de geschiedenis van de stadsinstellingen van Kortrijk tot 1494*. Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, dept. Geschiedenis, 1962, 98. Jehan van der Gote, alias Robaut, was proost in 1425 en schepen in 1409, 1415, 1418, 1424, 1427 en 1436: BAUWENS, *o.c.*, 142. Mogelijk is dit de tafelhoudster die Bigwood vermeldt voor de periode 1400-1403. We laten Rogier De lombard hier buiten beschouwing. Deze werd schepen in 1315, 1316 en 1332. Het is evenwel niet zeker of hij, zoals zijn naam laat vermoeden, woekraar was: DUPONT, *o.c.*, bijlage nr. 110.

68 FRIS, *o.c.*, 79.

69 RAK, *Archief van de Sint-Maartenskerk*, nr. 59: kerkrekeningen 1439-1450, f° 26 r., 76 r.

70 BAUWENS, *o.c.*, 121.

begijn of monnik in Kortrijk of omgeving⁷¹. Dit bevestigt het beeld van de beroepswoekeraar die, hoewel geëxcommuniceerd, betrekkingen onderhield met de Kerk. Bij gebrek aan gegevens over de Kortrijkse broederschappen kan niet worden nagegaan of lombarden, zoals in Brugge en Gent, lid werden van plaatselijke religieuze verenigingen⁷².

De wezerijregisters van de stad bevatten wezerij-akten van enkele lombarden. De wezerij was een stedelijke instelling die zich ontfermde over het financiële lot van minderjarige kinderen van overleden poorters. Bij een dergelijk sterfgeval traden van moeders- en vaderszijde telkens één of meerdere voogden op. Deze waren in principe de dichtste familieleden die het poorterschap bezaten. De oudste wezerijakte voor de kinderen van een lombard, met name die van Jacop Sacquier († 1418), vermeldt enkel voogden langs moederszijde, "mids datter gheen poerters en waren van svaders zijde". Deze lombard had dus geen rechtstreekse familieleden in de stad wonen die het poorterschap bezaten. Zijn vrouw blijktbaar wel, waaruit we afleiden dat zij van Kortrijkse afkomst was. Bij het overlijden van andere lombarden, voornamelijk van de familie A Nya, werd er een volledig beroep gedaan op deze vorm van stedelijke solidariteit. Toen Roeland A Nya in 1447 stierf, traden er langs vaderszijde weliswaar twee voogden op die uit dezelfde lombardenfamilie afkomstig waren. Langs moederszijde was dit echter niet het geval, waaruit kan afgeleid worden dat deze lombard zijn echtgenote in Kortrijk had gevonden. In latere wezerijakten treffen we eveneens voogden die niet behoorden tot de 'Italiaanse connectie', zoals leden van de families Van der Gote, De Resse, Gontier en Baert. Dit wijst erop dat deze lombarden niet volledig geïsoleerd waren in het stedelijke netwerk.

De discussie over het al dan niet volwaardige burgerrecht van de lombarden werd als argument aangehaald in de discussie over de ambachtelijke activiteiten van de lombarden. De Roover stelt dat lombarden geen volwaardige burgers waren en bijgevolg ipso facto uitge-

71 PAUWELYN, *o.c.*, 141.

72 MARECHAL, *o.c.*, 24. In Gent financierde Pieter de Ville een gedeelte van de verbouwingen aan de Sint-Janskerk, op voorwaarde dat hij één van de kapellen als begraafplaats zou dienen voor hem, zijn broer en zijn nakomelingen: FRIS, *o.c.*, 78.

sloten waren van de gilde-gecontroleerde nijverheden⁷³. Het burgerrecht was immers vereist voor het toetreden tot de ambachten. Hiermee ging hij lijnrecht in tegen de conclusie van Etienne Sabbe, die stelde dat sommige lombarden, naast hun activiteiten in de geldhandel, een belangrijk aandeel hadden in de textielindustrie⁷⁴. Sabbe baseerde zich hiervoor op het geval van Roeland A Nya. Als blauwverver werd hij in 1429 in het register van de draperie ingeschreven. Naast een twaalfstal huizen in de stad bezat hij een ververij langs de Leie. In 1433 liet hij een zuiginstallatie plaatsen om het vuile water ervan naar de Leie te voeren. Voor De Roover is het geval A Nya de 'uitzondering die de regel bevestigt'. Hij wijst verder ook op het kleinschalige karakter van Kortrijk en de minder strakke gilde-organisatie. Roeland A Nya is echter niet het enige voorbeeld van een lombard die actief was buiten de geldhandel. Zijn vermoedelijke vader, Pieter A Nya, werd al in 1422 lid van de draperie. Zijn kinderen Maria en Willem werden in 1422 en 1448 ingeschreven, evenals zijn neef Berthelmeeus en diens zoon in 1429 en 1449⁷⁵. Niet enkel de A Nya's combineerden het woekeren met nijverheid of handel in de textielsector. Bertram Sacquier werd in 1436 lid van de draperie en Jakemijn Lestevenijn, factor van Pieter de Ville, was met zekerheid actief in de lakenhandel, aangezien hij in 1475 hieromtrent beboet werd⁷⁶. Het lijkt er dus op dat de lombard die buiten de geldhandel actief was allerminst een uitzondering was in Kortrijk. Het is verre van zeker dat het minder gesloten gilde-karakter, volgens De Roover typisch voor een kleinere stad, hier voor iets tussen zit. In Brugge, Gent of Ieper probeerde het lakenambacht het toetreden van vreemdelingen misschien eerder tegen te gaan, maar het bestaan van stevige corporatieve structuren blijkt zich niet tot die grotere steden te beperken⁷⁷. Bovendien sluit niets uit dat de Kortrijkse situatie ook van toepassing was in de tientallen andere kleine steden van de Nederlanden waar lombarden verbleven.

73 DE ROOVER, *o.c.*, 136-137.

74 SABBE, *o.c.*, 9-10.

75 SABBE, *o.c.*, 11; RAK, OSAK, nr. 1016/2: *register van de draperie*, f° 100 r., 114 v., 144 v., 146 r.

76 PAUWELYN, *o.c.*, 139.

77 PREVENIER, W. en BOONE, M. "De steden van de Zuidelijke Nederlanden in de late middeleeuwen: stedelijke identiteit en corporatieve solidariteiten", in: *Tijdschrift van het gemeentekrediet*, CLXXXIII (1993), 33-40.

Volgens De Roover hadden de lombarden nauwelijks investeringsmogelijkheden buiten hun pandjesbedrijf⁷⁸. De winsten van de Kortrijkse lombarden werden echter niet opgepot maar geïnvesteerd in onroerende goederen of andere beleggingen. Roeland A Nya bezat bijvoorbeeld niet minder dan twaalf huizen⁷⁹. De Broelmolen, gebouwd in 1402-1403 en eigendom van de stad, werd gehuurd door Jacop Sacquier. In 1440 werd diens zoon Bertram er mede-eigenaar van⁸⁰. Verder verpachtte de stad Kortrijk de inning van haar accijnzen. De verbruikersbelasting op bier, veruit de belangrijkste accijns, was erg duur en kon enkel door zeer vermogende lieden gepacht worden. In 1395 was Jacop Sacquier pachter, die in hetzelfde jaar en in 1396 ook de 'coornemate' en de 'oude halle' pachtte⁸¹. Roeland A Nya verwierf in 1432 de rechten op de bieraccijns. Een andere vorm van belegging was de lijfrente, waarbij een rentenier in ruil voor een eenmalige betaling aan de stad een levenslange jaarlijkse uitkering genoot. Roeland A Nya was in 1439 tweemaal de koper van een dergelijke rente⁸². In 1435 zorgde het jaarlijkse bedrag dat de stad moest uitkeren aan lijfrenten voor grote moeilijkheden. De lombard Michel Sacquier hielp de stad uit de problemen door haar te lenen. Een jaar later werd de lening afgelost omdat Sacquier twee lijfrenten kocht ter waarde van het hem verschuldigde bedrag. De ene rente kwam hemzelf en zijn zoon Jacop ten goede, de andere zijn vrouw en dochter⁸³.

Uit voorgaande mag blijken dat de Kortrijkse lombarden niet onvermogen waren. Wie zoals Michel Sacquier een hoog bedrag van 220 lb. gr. aan de stad kon lenen, kan als erg kapitaalkrchtig beschouwd worden. Van de lombarden die deelnamen aan de 'zettingen' kan het vermogen gereconstrueerd worden. Zo wordt het kapitaal van Roeland A Nya in 1440 op 800 lb. gr. geschat. Bij zijn dood liet hij zijn bastaarddochter 143 lb. gr. na. In 1440 nam hij op de 'ranglijst' van alle belastingplichtigen de negende plaats in. Jakemijn

78 DE ROOVER, *o.c.*, 139.

79 SABBE, *o.c.*, 10.

80 MATTELAER, "Vroege molenvermeldingen", in: *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk*, LXII(1997), 45-46.

81 DEBRABANDERE, *Studie van de persoonsnamen*, 387-388; DUPONT, *o.c.*, bijlage nr. 157.

82 Stadsbibliotheek Kortrijk, *Fonds Goethals Vercruyse*, nr. 281: SR 1439-1440, f° 2 r.

83 PAUWELYN, *o.c.*, 136.

Lestevenijn bezette in 1477 de achtste plaats⁸⁴. Bij de 'pointinge' van 1436 leverde Roeland A Nya een bijdrage van 6 lb. par. Toch hadden ook de leden van de lombardenfamilies soms dringende nood aan kapitaal. Zo leende Bertram Sacquier in 1449 5 lb. 2 s. 6 d. gr. bij de leentafel. Lodewijk van Macherliers, schoonzoon van Roeland A Nya, leende in 1459 4 lb. 10 s. gr.⁸⁵.

Besluit

Zonder zich voldoende te baseren op bronnenmateriaal, reageerde De Roover heftig tegen het feit dat sommige historici de slechte faam van de lombarden benadrukten. Deze auteur bezondigt zich hier evenzeer aan, wanneer hij, zonder eigenlijk archiefonderzoek te hebben uitgevoerd, de lombard als een tweederangsburger van de middeleeuwse stad bestempelt. Het beeld van de lombard als buitenstaander in de middeleeuwse samenleving is immers grotendeels achterhaald. Van het sociale odium waarmee hij besmet zou zijn, valt in de Kortrijkse bronnen weinig te merken. Het blijft echter oppassen voor veralgemeningen: één duidelijk type van lombarden bestond er ook in Kortrijk niet. Er zijn eerst en vooral de lombarden die zich nooit echt geïntegreerd hebben in de stad. In de bronnen vinden we bijna uitsluitend sporen terug van hun woekeractiviteiten. Deze lombarden verbleven tijdelijk in de stad en verwierven niet altijd het poorterschap. Vaak behoorden ze tot grote lombardendynastieën die aandelen hadden in leentafels verspreid over het gehele grondgebied van de Zuidelijke Nederlanden. Dit verklaart hun grote mobiliteit: dikwijls verhuisden ze van het ene filiaal naar het andere. De leden van de familie De Ville beantwoorden in het geval van Kortrijk het best aan dit type. Hun contacten met de stad en haar inwoners beperkten zich tot het betalen van hun jaarlijkse cijns en eventuele bijkomstige 'liefdadigheid', waarmee mogelijk tolerantie voor hun bedrijf werd afgekocht.

Daarnaast treffen we lombarden aan die zich voor langere tijd of definitief in Kortrijk vestigden. Ze hielden er nauwe contacten met

84 ID., "De gegoede burgerij", 11-20.

85 RAK, OSAK, nr. 900, niet gefolieerd.

lokale vooraanstaanden en hun kinderen trouwden vaak met niet-lombarden. Als poorters van de stad konden ze als volwaardige burgers beschouwd worden. Dit betekent dat ze politieke rechten hadden, zodat sommige lombarden erin slaagden schepen of ontvanger te worden. De winsten van hun bedrijf werden niet opgepot of meegenomen naar het thuisland, maar ter plaatse geïnvesteerd in onroerend goed, lijfrenten of andere beleggingen. Hun activiteiten beperkten zich niet tot de geldhandel, maar situeerden zich eveneens in verschillende sectoren van de textielhandel en -industrie. De verre-gaande integratie van deze lombarden, met Roeland A Nya als type-voorbeeld, laat toe hen eerder Kortrijkzanen dan 'vreemdelingen' te noemen.

De typologie die De Roover opstelde van de lombarden is duidelijk te eng. Als deze al van toepassing is voor Brugge, dan is dit zeker niet het geval voor Kortrijk. Aangezien voor de kleine steden op dit gebied nauwelijks onderzoek werd verricht, is het mogelijk dat de vaststellingen voor Kortrijk ook geldig zijn voor andere plaatsen in de Zuidelijke Nederlanden. Wat betreft de lombarden moet de waarde van De Roover's werk wellicht gedeeltelijk herbekeken worden. Dit doet echter niets af van zijn andere verdiensten op het gebied van de economische geschiedenis van West-Europa⁸⁶.

86 Voor een bespreking van het belang van De Roover op het gebied van de geschiedenis van het bankwezen: AERTS, E. "Middeleeuwse bankgeschiedenis volgens professor Raymond de Roover", in: *Bijdragen tot de geschiedenis*, LXIII (1980), 49-86.